

Key words: incompleteness, “open form”, unity and integrity of form, art, artistic perception, recipient, a conscious choice of the author, artistic ideals, artistic values.

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈՒ «ԹՈՒՂԹ ԸՆԴՀԱՆՐԱՍԿԱՆ» ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱԳԸ

ԼԻԼԻԹ ՄԱՐՎԱԶՅԱՆ

Փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու

Աստվածաբան, փիլիսոփա, եկեղեցական-քաղաքական գործիչ Ներսես Շնորհալին (Ներսես Դ. Կլայեցի (1101/1102-1173թթ.)), ով հանրահայտ է հասարակական-քաղաքական և դիվանագիտական գործունեությամբ, մեծարվել է մի շարք պատվանուններով՝ **«Երկրորդ Լուսավորիչ», «Տիեզերական ուսուցիչ», «Փիլիսոփա», «Հռետոր», «Երգեցող»**։ Շնորհալու գործունեությանն ու ազգային նպատակներին համահունչ է նրա գրական ստեղծագործությունը։ Հայ ազգի ազատության և անկախության համար մարտնչողներ դաստիարակելու և նրանց մեջ ազգային գաղափարներ սերմանելու նպատակով Ներսեսը գրում է **«Ասք Հռներոսի ոճով»** (1121) պատմական պոեմը։ Նա արժեվորում է հայկական պետականության ստեղծման ու ամրապնդման իրողությունները՝ իդեալական հերոս համարելով Տիգրան Մեծին։ **«Ողբ Եդեսիայ»** (1146) պոեմը, որում քարոզում է ազգային միասնության գաղափարը, **«Յիսուս որդի»** (1152) էպիկական ողբերգությունը, **«Հայոց պատմությունը»** (սկզբից մինչև 1121թ.), բարոյախրատական առակներ, քարոզներ, 200 հոգևոր երգ, շուրջ 300 հանելուկ, անա Շնորհալու՝ ոչ ամբողջական գրական ժառանգությունը։

Առանձնակի նշանակություն ունի Շնորհալու քաղաքական-դիվանագիտական գործունեությունը հայ-հունական բանակցային գործընթացում և դավանաբանական պայքարում։ XII դարակեսին Արևելքում իսլամի և մահմեդական իշխանության ծավալման շրջանում նա առաջադրում է հայ, ասորական, հունական ու լատինական եկեղեցիների, որպես **իրավահավասար և անկախ սուբյեկտների** միավորման գաղափարը։ Բացառելով որևէ Աթոռի գերիշխանությունը, Շնորհալին **քրիստոնեական համերաշխությունը** դիտում է իրավաքաղաքական խնդիրների խաղաղ լուծման, ազգի անվտանգության ու բարո-

բության հենք: Բոլոր խնդիրները նա փաստարկում է ազգային շահերի համատեքստում՝ կրոնաբարոյական սկզբունքները զուգակցելով ազգային-քաղաքական գաղափարների ու նպատակների հետ:

Ազգային իրավասությունների պաշտպանության առումով կարելի է Բյուզանդիայի կայսեր հետ Շնորհալու նամակագրությունը, որը բովանդակում է հայ և հունական եկեղեցիների միությանը վերաբերող գործընթացը և դրա հիմքում առկա բուն քաղաքական նպատակները: Միության վերաբերյալ հայերի ու հույների դիտավորությունները բացահայտվում են Մանուել Կոմնիսոս կայսեր և Ներսես Շնորհալու Թղթերում¹: Դրանցում բացահայտվում է տվյալ պատմաշրջանի դավանաբանական վեճերի էությունը, որը փաստարկվում է քրիստոսաբանական խնդիրների նորովի մեկնաբանությամբ:

Հասկանալով Հայ եկեղեցին ու ժողովրդին հունական եկեղեցուն հպատակեցնելու՝ հույների գաղտնի մտադրությունը, Շնորհալին կայսերը բացատրում է, որ ավելի քան 700 տարի գոյատևող խնդիրը հնարավոր չէ միանգամից լուծել՝ ընդունելով կամ մերժելով միության առաջարկը, «զի այսպիսի գործ՝ ոչ միայն և զբաժանեալսն ոչ միաւորէ, այլ և զմիաւորեալսն պառակտէ ՚ի միմեանց: Քանզի հակառակասէր է բնութիւն մարդկան, զորս ոչ այնքան բոնութիւն՝ որչափ խոնարհութիւն և սերն ձգէ ՚ի հրամայողին կատարումն»²: Բացի այդ, Շնորհալին առաջարկում է հրավիրել համագումար ժողով՝ հաստատելու բոլոր եկեղեցիների միությունը, բայց ոչ տիրոջ ու ծառայի, այլ **անկախ եկեղեցիների** հարաբերակցությամբ: Նա միաբանությունը մեկնաբանում է որպես **խաղաղության** հաստատում ազգերի ու եկեղեցիների միջև, «զի ճշմարիտ խաղաղութեանն ոչինչ է զուգահաւասար յէիցս բարեաց»: Հայ մտածողը հույներին հորդորում է ժողովով և **«Աստուծոյ խորհրդակցութեամբ»** քննել միության խնդիրը, և «ոչ մարդկային այստիւ, անօգուտ բանակոռութեամբ և սնտտի յաղթասիրութեամբ՝ յորմէ ոչ ինչ օգտեցաւ եկեղեցի այսքան յերկար ժամանակաւ»³:

Հարկ է նշել, որ Շնորհալին ոչ միայն չնահանջեց հայադավանու-

¹Տե՛ս Պատճառ խնդրոյ միաբանութեան // Ընդհանրական Թուղթք Սրբոյն Ներսիսի Շնորհալոյ, Գիրք երկրորդ, Յերուսաղէմ, 1871, Ի տպարանի Առաքելական Աթոռոյ Սրբոյ Յակովբեանց, էջ 85-201:

²Պատճառ խնդրոյ միաբանութեան, էջ 115:

³Նույն տեղում, էջ 163 և 165:

թյան սկզբունքներից, այլև ընդարձակեց ազգային ծիսակարգը հնագույն ձևաչափով՝ օտար որևէ նորամուծությամբ չաղավաղելով այն: Այս իրողությունը վկայում է Ներսես Մելիք-Թանգյանը. «նա ժողովեց բոլոր նախկին հայրերի ասածները, դասաւորեց, կարգի դրեց և տուաւ մեզ պատճառաբանուած, տրամաբանական հետեւողութեամբ կազմած դասանութիւն»⁴: Իսկ այն նորութիւնները, որոնք վերագրվել են Շնորհալուն, Մ. Օրմանյանի հավաստմամբ, ներմուծվել են Կիլիկյան թագավորության շրջանում՝ հայ-լատինական հարաբերությունների ընթացքում, երբ հայերն առավել լուրջ զիջումներով ձգտում էին պահպանել հայկական իշխանությունը⁵:

1166թ. ապրիլի 17-ին, ընտրվելով Ամենայն Հայոց կաթողիկոս, Շնորհալին իր հայրապետական գործունեությունը սկսեց ողջ հայ ազգին հղված գրավոր խոսքով: Դա Ներսեսի *առաջին Կոնդակն Է*, որում բացահայտվում են նրա ազգային-փիլիսոփայական դավանանքը և իրավաբաղադրական հայեցակարգը: «Թուղթ ընդհանրականի» խրատականոններն արժևորվում են բարոյական, կանոնական-իրավական ու սահմանադրական նշանակությամբ: Այն արտացոլում է դարաշրջանի քաղաքական կեցությունը և սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունները: Ըստ Գ. Հարությունյանի՝ «Այս փաստաթուղթը եզակի է հայեցակարգային-ծրագրային ընդգրկումով, արժեհամակարգային ընդհանրացմամբ, նորմ-նպատակների, նորմ-սկզբունքների ու «վարվեցողության» նորմերի փոխներդաշնակությամբ»⁶:

Կանոն-պատվիրանների հիմքում *մարդու անձնիշխանության, կամքի ազատության, նրա բնական իրավունքների անօտարելիության գաղափարներն են*: Հետևելով Եզ. Կողբացու, Եղիշեի, Ա. Շիրակացու և այլոց ուսմունքներին Շնորհալին մերժում է ճակատագրապաշտությունը: Ըստ նրա՝ մարդն օժտված է կամքի ու գործունեության ազատությամբ, որով որոշակիորեն ազդում է հասարակական կյանքի վրա: Ստանձողը հատուկ ուշադրություն է դարձնում *մարդու*

⁴Մելիք-Թանգեան Ն.Վ., Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, Ա Գիրք, Ներածութիւն եւ աղբիւրներ.- Եււշի, 1903, էջ 558:

⁵Տես՝ Մարվազյան Լ.Ժ., Մաղաքիա Օրմանյան (Ազգային-փիլիսոփայական հայեցակարգը). Եր., «Եվրոպրիկոս» հրատ., 2013, էջ 173:

⁶Տես՝ Թուղթ Ընդհանրական Տ. Ներսիսի Կաթողիկոսի Հայոց՝ Ընդհանրական Թուղթը Սրբոյն Ներսիսի Շնորհալոյ, Գիրք առաջին, էջ 1-83:

⁷Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական մշակույթ. Պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, Եր., «Նժար» հրատ., 2005, էջ 90:

բարոյական կատարելագործման խնդրին: Կազմելով հոգևոր-բարոյական արժեքների վրա հիմնված խրատականոններ նա դրանք հղեց ժողովրդի բոլոր դասերին՝ համոզելով, որ ազգի հանդեպ բարձր պատասխանատվությամբ ու ակտիվ գործունեությամբ միայն կարելի է հաջողություն ակնկալել, հաղթահարել «չարութեան ու բազմիշխանութեան» տագնապները և առաջնորդվել «արդարութեան շավիղներով»:

Շնորհալիկ լուսաբանում է սոցիալական այն հակասությունները, որոնք գոյություն ունեին XII դարում Կիլիկյան Հայաստանում: Քննադատում է շահագործողներին, ինչպես և հոգևորականության ու ազնվականության տգետ, բարոյագուրկ և ստախոս ներկայացուցիչներին, մերկացնում իր ժամանակի հասարակության մեջ արմատավորված արատները: Միաժամանակ խորհուրդներ է տալիս ինչպես «առողջացնել» հասարակությունը և ստեղծել հայոց պետականության վերածննդին անհրաժեշտ պայմաններ: Հանուն ազգի բարօրության նա բոլոր դասերին կոչում է համագործակցելու և բանական օրենքներով ու արդարության սկզբունքներով կարգավորելու դասերի փոխհարաբերությունները:

«Թուրք ընդհանրականը» կազմված է Նախաբանից և ինը ընդարձակ գլուխներից: **«Նախաբանում»** Շնորհալիկ դիմում է ողջ աշխարհի հայերին՝ խնդրելով. «բանալ զականջս մտաց ձեռոյ յունկնդրութիւն աստուածային բանիցս այսոցիկ... որպէս զի առաջնորդեալ մեւք 'ի շաւիղս արդարութեան՝ արժանի եղիցի իւրաքանչիւրսք 'ի ձէնջ՝ միոյ օթեւանաց տան Հօրն երկնաւորի լինել ժառանգաւոր»⁸:

Անդրադառնալով **իշխանություն-ժողովուրդ** հարաբերակցությանը՝ Շնորհալիկ հաստատում է, որ ազգային պետականության բացակայության պարագայում Հայ եկեղեցին միակ հաստատությունն է, որ կարող է համախմբել ժողովրդի տարբեր հատվածները, կազմակերպել հայոց կեցությունն ու ապահովել ազգի **ինքնակա գոյությունը**: Նա բացատրում է **հոգևոր առաջնորդության խորհուրդը**՝ նշելով, որ այս առաջնորդությունը բաժանվում է տարբեր տիտղոսների, մեծ ու փոքր պաշտոնների՝ Կաթողիկոսության և Հայրապետության, Եպիսկոպոսության ու Քահանայության, և «որ մեծն է 'ի սոսա, ծանրագունի բե-

⁸Թուրք Ընդհանրական Տ. Ներսիսի Կաթողիկոսի Հայոց, էջ 2:

ռանց է 'ի ներքոյ, որպէս պարունակող զամենայն»⁹: Այսինքն՝ Շնորհալիին *արդարության սկզբունքը* հաստատում է հետևյալ բանաձևով. **«որքան շատ իրավունքներ, նույնքան էլ պարտավորություններ»**: Սակայն, ըստ կատարած գործի, նա հավասարեցնում է բոլորի անունները, քանզի նրանք վերակոչվում են «ծնող, դայեակ, վարդապետ, բժիշկ, դէտ [տեսույ], հովիւ, առաջնորդ, միջնորդ, դատավոր» և բազմաթիվ այլ անուններով, «որովք խորհուրդ աստուածապաշտութեանն կատարի, և օրէնք եկեղեցւոյ Քրիստոսի ամբողջ մնա»¹⁰:

Շնորհալիին կարևորում է ոչ միայն առաջնորդների իմաստությունն ու նվիրվածությունը, այլև ժողովրդի խոհեմությունն ու կամքը. «Զիհ՝րդ կարելի է մեզ լինել առաջնորդ այնպիսեաց որք ոչ զկնի հետոց առաջնորդին յօժարին ընդ արքունականն ընթանալ ճանապարհ որ տանի յերկինս, այլ ընդ լայն ու ընդարձակ պողոտայն՝ որ հասուցանէ յատակս դոժխքայ»¹¹: Առաջնորդը չի կարող միջնորդ լինել Աստծո և այնպիսի մարդկանց միջև, ովքեր հոգով ու գործերով հակված են չարին: Նա չի կարող նաև դատավարություն իրականացնել այնպիսի ազգի մեջ, որը չի ենթարկվում աստվածային օրենքների դատաստանին: Հասարակության մեջ արմատավորված չարիքները պայմանավորված են ազգի քաղաքական կեցությամբ՝ «բազմիշխանութեամբ», աշխարհիկ-պետական կենտրոնացված իշխանության բացակայությամբ. «Եւ քաղաք թագաւորական և բազմաժողով ոչ գոյ ազգի մերում, որպէս զի անդանօր նստելով յԱթոռ հայրապետութեան... ուսուցանէաք ժողովրդեան մերում զաստուածային պատուիրանս ըստ առաջին հայրապետաց»¹²:

Այնուհանդերձ, *մարդն անձնիշխան է ազգը՝ ինքնիշխան*, ուստի մարդիկ իրենց կամքով են ընտրում բարին կամ չարը: Առաջնորդի պարտքն է հիշեցնել Հին և Նոր Կտակարանների Աստվածային պատվիրանները, քանզի բոլոր բարիքների հիմքը հավատն է: Հաջողության կիսանեն նրանք, ովքեր *հոգով* կընդունեն Աստծո պատվիրանները և *արդար գործով* կապացուցեն դրանց ճշմարտացիությունը: Ընդ որում, Շնորհալիին հիշեցնում է, որ աստվածային պատվիրանները տրվում են ընդունողներին, ըստ իրենց գործության, այսինքն՝ «տկարագու-

⁹Նույն տեղում, էջ 3:

¹⁰Նույն տեղում, էջ 4:

¹¹Նույն տեղում, էջ 5:

¹²Նույն տեղում, էջ 6-7:

նիցն՝ թեթեւագոյնք՝ զի տանել կարիցեն, և գորաւորացն ծանունք՝ զի յոժարութեամբ բարձցեն»¹³։ Այս հիմնարար սկզբունքների հիման վրա նա սահմանում է իշխանությունների ու ժողովրդի իրավունքներին ու պարտականություններին վերաբերող բազում նորմեր։

«Թուղթ ընդհանրականի» առաջին գլխում, դիմելով հոգևոր բարձր դասին՝ «գերաշխարհիկներին», Շնորհալիկ նրանց կոչում է «սիւնք աշխարհի, պարիսպ ընդդէմ թշնամոյն և աստեղք լուսաւորք յերկրի»¹⁴։ Նրանք օրինական ու արդարացի գործունեությամբ պետք է դառնան տիպօրինակ։ Ուստի, մտածողը հոգևոր առաջնորդներին հորդորում է չլինել նյութապաշտ, ստախոս, ագահ, չհակվել աշխարհիկ վայելքներին (որկրամոլության, գինեմոլության, արգելված հարաբերությունների և այլն), գերծ մնալ մեղքերից, իմաստությամբ ու պարկեշտությամբ վարվել մարդկանց հետ, «զի օրինակաւ բարեացն՝ բազումք լինին բարիք, որպէս և ՚ի նախանձուէ չարացն վարուք՝ չարք յոլովագոյնք»¹⁵։ Այս հրամանը Շնորհալիկ տալիս է որպէս **կանոնական օրենք**, իսկ օրինազանցներին համարում կորուսյալ՝ Աստծո և խղճի առջև ու պարտական՝ իրենց «արեամբ»։

Հոգևոր դասի համար պարտադիր է բարեգործությունը, ողորմությունը՝ աղքատներին ու տնանկներին։ Թէն աստվածային օրենքով հոգևորականները չպետք է ունենան սեփականություն, բայց ոչ բոլորն են ապրում զուտ հոգևոր կյանքով։ Հետևաբար, «երկկենցաղ», այսինքն հոգևոր ու նյութական կյանքով ապրողները պարտավոր են իրենց ունեցվածքից ինքնակամ մասնաբաժին տալ կարոտյալներին ու հիվանդներին. «Որ կամիցի մեծ լինել, եղիցի՝ ամենուն ծառայ»։ Եկեղեցականները պետք է հնազանդ լինեն իրենց առաջնորդներին։ Այս պատվիրանը, ըստ Շնորհալու, չի խախտում ազատականության սկզբունքը, քանզի այս պարագայում **ազատությունը դրսևորվում է օրինապահությամբ**։ Աստծո կամքով «մարմնավոր» ծառաները պետք է հնազանդ լինեն «մարմնավոր» տերերին և ծառայեն ինչպէս Աստծուն», իսկ հոգևորականները «առաւել քան գնոցայն ցուցանել հնազանդութիւն և համբերութիւն և միամտութիւն եկեղեցոյ հոգեւոր առաջնորդաց»¹⁶։

¹³Նույն տեղում, էջ 21։

¹⁴Նույն տեղում, էջ 17։

¹⁵Նույն տեղում, էջ 20։

¹⁶Նույն տեղում, էջ 29-30։

կյանքը քննարկելը, չարախոսությունը, բամբասանքը, անկախ նրանից՝ ասվածը ճիշտ է, թե ոչ: Նա հատուկ խրատականոնով պատվիրում է. «մի՛ որ սովորեցնուցե՛ ի կրոնատրաց զլեզու իւր կամ չարախոսել ի գուր գումեքե՛... կամ հակառակել ընդդէմ բանից հակառակողաց յանօգուտ կոիւս և ի վնասակար վիճաբանութիւնս, կամ ի վիճելն թշնամանաց և անարգանաց բանս բարբառել որպէս զաշխարհականս՝ որ ոչ վայելէ սրբոց»²⁰:

«Թուղթ ընդհանրականի» երկրորդ գլխում Շնորհալին առաջնորդներին պարտադրում է ուշադիր լինել միաբանության անդամ-եղբայրների հանդէպ: Եթե որևէ մէկը «մարմնական» վտանգի կամ հոգեվոր մոլորության մեջ է ընկնում, պետք է օգնեն, քանզի պատասխանատու են նրանց համար: Բայցև առանց կողմնակալության հավասար հոգածություն ցուցաբերեն բոլորի նկատմամբ՝ առաջնորդվելով Բարսեղ Կեսարացու կանոնադրությամբ, որի համաձայն սերը պետք է լինի ամենքի հանդէպ, իսկ պատիվը՝ արժանավորների: Պաշտպանելով **աշխատանքի և վարձատրության համաչափության սկզբունքը** Շնորհալին սահմանում է. **միաբանության մեջ բաշխումը կատարել «ըստ չափոյ աշխատութեանն՝ առաւելութեամբ և նուագութեամբ»²¹:** Հատկապէս հարկ է սատարել ծերերին ու տկարներին՝ որպէս անօգնական տարրերի: Եկեղեցուն նվիրաբերված ընծաները չի կարելի յուրացնել, դրանք պետք է գործածել եկեղեցու կարիքների և բարեգործության համար:

Եկեղեցու առաջնորդությունը սուրբ պարտականություն համարելով, մտածողը բացառում է պաշտոնի ստանձնումը՝ ավագների կաշառելով: Այս դեպքում մեղավոր են և՛ ավագները, և՛ առաջնորդը: Նա նշում է առաջնորդին փոխելու երկու օրինական պատճառ. ա) եթե առաջնորդը խախտել է Աստծո օրենքները՝ անիրավ գործեր կատարելով, որոնք պետք է հաստատեն «ճշմարիտ վկաները», բ) եթե դարձել է Եկեղեցու ավերման պատճառ, քանզի հնուց ի վեր հոգևոր դասի առաքելությունը բարեկարգությունն է: Եվ «առանց այսոցիկ եթէ յանդգնի որ հակառակ յառնել, մեղանչէ յօրէնս Աստուծոյ»²²: Այդպիսով՝ հոգևորականների բոլոր խորհուրդներն ու գործերը պետք է պարկեշտ ու Աստվածավայել լինեն, որպէսզի դրանցով փառավոր-

²⁰Նույն տեղում, էջ 32-33:

²¹Նույն տեղում, էջ 36:

²²Նույն տեղում, էջ 38:

վեն ու բարու օրինակ լինեն:

Երրորդ և չորրորդ գլուխներն ամփոփում են կանոններ՝ ուղղված եպիսկոպոսներին ու քահանաներին: Ըստ Շնորհալու՝ **եպիսկոպոսները** Աստծո կողմից տեսուչ են կարգված հավատացյալների հոգիներին: Նրանք պարտավոր են.

- Իմաստությամբ ճանաչել իրենց աստիճանի բարձրությունն ու կոչումը:

- Աստվածահաճո գործեր կատարել, իսկ երբ չեն կատարում արժանին՝ ճանաչելով իրենց մեջ բարու պակասն ու վնասը, «խղճիւ մտաց իւրոց դատէ զանձն՝ յանցաւոր զինքն համարելով»²³:

- Լինել պարկեշտ, բարեսեր, ժուժկալ, անկաշառ, խաղաղասեր, խոնարհ, քանգի վայել չէ եպիսկոպոսին հպարտ և գոռոգ լինել հնազանդ ժողովրդի հանդեպ, «որպէս զգործակալս բռնաւորաց, այլ հեզութեամբ և խոնարհութեամբ վարուիլ առ ամենեսեան»: Հարկ է հասկալ խոնարհության խորհուրդը և հպարտության վնասը, որովհետև «Ամենայն ոք որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեացի, և որ խոնարհեցուցանէ՝ բարձրացի»²⁴:

- Արդարությունն իբրև գլխավոր սկզբունք ընդունել, որովհետև ովքեր արդար են, իրենց մեջ բովանդակում են բարու բոլոր տեսակները: Եպիսկոպոսը պարտավոր է լինել «արդար և ճշմարիտ առաջի Աստուծոյ և մարդկան, և արտաքոյ ստութեան և անիրաւութեան ՚ի բանս և ՚ի գործս»²⁵:

- Լինել ոչ նյութապաշտ, քանզի «արծաթասիրութիւնը», որ բոլոր չարիքների արմատն է (տես՝ Ա Տիմոթ., 2, 10), վնասակար է ամեն գործում և ամեն մարդու՝ թագավորներին, դատավորներին, իշխաններին, գործակալներին, բայց առավելապես՝ հոգևոր առաջնորդներին: Եթե նյութապաշտությունը **աշխարհիկ** իշխանավորներին **մարմնական վնաս** է պատճառում՝ անիրավ դատի, զրկանքի, հափշտակության, զրպարտության, գողության, սպանության կամ հանցավոր այլ միջոցներով, ապա **«առ հոգեւորս՝ այս զհոգիս վնասէ»**:

- Թեպետ քրիստոնեությունը քարոզում է հանդուրժողություն, բայց եպիսկոպոսը պետք է հանցավորների նկատմամբ խստություն

²³Նույն տեղում, էջ 39:

²⁴Նույն տեղում, էջ 41:

²⁵Նույն տեղում, էջ 43:

գործադրի, ինչպեսև ներողամիտ լինի ու խրատի նրանց՝ խուսափելու նոր չարագործությունից:

• Ժողովրդին սովորեցնել եկեղեցու ուսմունքը և Աստվածային օրենքները:

• Հավատացյալներից բոնությամբ դրամ չկորզել և չնվիրել «մեր աշխարհի բոնակալներին», այս դեպքում Եկեղեցին մաքսատան կնամանվի: Այդպիսիներին՝ իբրև Աստծո դեմ մեղանշողների, չկա մեղքերի թողություն:

Քահանաները ևս պետք է հավատարիմ մնան իրենց առաքելությանը, այն է՝ հովվել ժողովրդին, բարեգործություն անել, ժողովրդին խրատել, յուրաքանչյուրին ըստ տարիքի հորդորելով՝ միշտ սովորեցնել Աստվածայինը: Կարևորը հնագույն ավանդույթների պահպանումն է, և դրանց հակառակվելու պատճառը ոչ այլ ինչ է, «քան տգիտություն և ինքնօրեն անձնահաճ կամապաշտություն»²⁶:

Բազում նորմ-կանոններ քահանաներին արգելում են խախտել եկեղեցական ծիսակարգը: Օրինակ արգելվում է մկրտությունը կատարել իբրև աշխարհիկ գործ՝ առանց հոգևոր խորհուրդի, կամ դրամ վերցնել խորհրդակատարության համար: Դատական գործառնություն կատարելիս քահանան կամ աշխարհականը չպետք է «գեկեղեցույ դատաստան առ մարմնական իշխանս դատեսցի, կամ առ այլազգիս կամ առ քրիստոնեայս, զի մի՛ դատապարտեսցի յառաքելական և ի՛ կանոնական հրամանացն»²⁷: Քահանաներին արգելվում է նաև լինել զավառապետ, սահմանել հարկեր, տուրքեր, զբաղվել աշխարհիկ գործունեությամբ (ձիավարություն, զինակրություն, որսորդություն, նետաձգություն, ինչը վայել է զինվորներին): Բայց եթե ճանապարհորդության ընթացքում պետք լինի զենք կրել՝ կարծեցյալ պատահարների վախից, պարկեշտությամբ լինի այն: Փաստորեն՝ **անձի (կամ ազգի) ինքնապաշտանության համար զինակրությունը չի արգելվում նաև հոգևորականին:**

Շնորհալին հատուկ անդրադառնում է **ամուսնական կարգին՝** շեշտելով, որ ամուսնությունը կամավոր համաձայնությամբ, սիրո վրա հիմնված միություն է: Կարևոր են ծնողների համաձայնությունը և վկաների ներկայությունը: Ինչպես Մխիթար Գոշը, նա ևս պնդում է,

²⁶Նույն տեղում, էջ 53:

²⁷Նույն տեղում, էջ 65-66:

որ «այրն աւագագոյն պարտի լինել ըստ ժամանակի՝ քան զկինն», ինչպէս Աստված նախ Ադամին ստեղծեց, ապա՝ Եվային: Ամուսնացողները պետք է հասուն տարիք ունենան, տղաները՝ 15 տարեկան, իսկ աղջիկները՝ 12 կամ ավելի, «որպէս զի կարող լինիցին բանաւորաց հաճութեամբ զուգիլ ընդ միմեանս առ ի հաստատուն լինելոյ զուգութեանն»²⁸: Հակառակ նրանց կամքի ամուսնությունն «անհաստատ»՝ անօրինական է և լուծարելի:

Շնորհալիս սահմանում է *ամուսնությունն արգելող նորմեր* հետևյալ դեպքերում.

Ա. Երբ քահանան գաղտնի պսակադրություն է կատարում՝ առանց ծնողների իմացության ու կամքի: Իսկ եթե զույգը ծնողների հետ չի ապրում, բոլորի ներկայությամբ պետք է կատարվի պսակադրությունը, որպեսզի բոլորը վկայեն, որ այն Աստծո օրենքներին հակառակ չէ:

Բ. Երբ չկան վստահելի վկաներ, որովհետև առանց վկայի՝ ամուսնությունն անօրինական ու անվավեր է:

Գ. Երբ ամուսնությունը կայանում է մերձավոր բարեկամների միջև, քանզի օրենքը հրամայում է. «Մի՛ որ համագգեաց՝ որոց միջև մերձաւորութիւն իցէ, պսակ օրհնութեան դիցէ, այլ *մինչև ի երկուց կողմանց զչորրորդ ազգին զլիաւորութիւնն կատարեալ ունիցին*»: Հիմնվելով Հայ կանոնական իրավունքի սկզբունքների վրա՝ Շնորհալիս մեկնաբանում է *«չորս» թիվը որպէս ամուսնության սահման*: Ըստ նրա՝ քանի որ մարմնի բնությունը կազմված է չորս տարրերից, ապա մարմնական ազգակցությունն էլ մինչև չորս թիվն է հասնում հետևյալ կերպ. մեկ հորից երկու եղբայրները հավասարապես կրում են հոր բնությունը, նրանց սերունդները՝ եղբայրների արյան կեսն ունեն, թոռները, այսինքն՝ երրորդ սերունդը, արյան 1/3-ը ունեն, իսկ ծոռները՝ չորրորդ սերունդը, մնացած արյան չորրորդ մասը. «Եվ այս է սահման և կէտ արեան մերձաւորութեան»²⁹: Դրանից հետո թույլատրվում է պսակը:

Դ. Եթե տեղի է ունեցել կնոջ առնանգում. այս պարագայում պսակը դառնում է չարիք, քանի որ հաճախ կեղծ ամուսնությունից հետո ատելությամբ բաժանվում են:

²⁸Նույն տեղում, էջ 62-63:

²⁹Նույն տեղում, էջ 63:

Ե. Եթե առանց կանոնական հրամանի քահանան պսակի կնաթող այրերին և այրաթող կանանց, այս դեպքում նա կարգալույծ կարվի, իսկ «պսակն քակտեսցի»:

Զ. Երբ ցանկանում են ամուսնանալ «անմեղ» տղաների հետ՝ հանուն ժառանգության կամ այլ պատճառով, քանզի «բազում վնասք լինի և յայնցանէ և պատճառս բաժանման յետոյ ի միմեանց»³⁰:

Է. Եթե պսակադրությունը կատարվում է «բոնակալների» ստիպումով, ինչը Հայաստանի այն գավառներում է կատարվում, որոնք «ընդ իշխանութեամբ այլազգեաց են»: Այսպիսի պսակը բխում է ոչ թե Աստծո հրամանից, ազգի ավանդույթից, այլ մարդկային բռնությունից, ուստի այն անօրինական է՝ լուծարելի, և «պսակադիրքն ոչ առանց պատժոյ»: Նրանք արժանի են դատապարտության, քանզի «Աստուծոյ և զդատաստանս եկեղեցոյ լուծանել փութան բռնութեամբ աւագաց»³¹:

Այդպիսով՝ Շնորհալին պահպանում է հայ ընտանեկան իրավունքի ավանդական սկզբունքները, որոնք, ինչպես բազում այլ նորմեր, առկա են Գոշի և Սմբատի Դատաստանագրքերում:

«Թուղթ ընդհանրականի» հինգերորդ գլուխն ամփոփում է աշխարհիկ իշխանների համար սահմանված կանոնները: Գավառների և գորքերի տեր իշխաններին Շնորհալին պատվիրում է՝ հնազանդվել Աստծո օրենքներին այնպես, ինչպես ծառաները՝ իրենց տերերի հրամաններին: Իշխանները պարտավոր են.

- Հպատակներին արդարաբար կառավարել՝ զերծ մնալով բռնություններից:

- Ծանր հարկեր չսահմանել, այլ առանց աչառության՝ «օրինօր դատեցեք և ըստ չափոյ զօրութեան զիրաքանչիւր ոք, զմտաւ ամէք»³²:

- Աղքատներին ու տնանկներին չշահագործել, ինչը չարիքով է հատուցվում:

- Հայրենական տիրույթներում անօրեն գավառապետեր ու վերակացուներ չնշանակել, այլ «գարդարամիտս և գարդարադատս ընտրեցեք ունել ի վերայ մարդկան զգործակալութիւն», որ յսախտեն արքունիքի սահմանած իրավունքները և չկաշառվեն: Նրանք պետք է

³⁰Նույն տեղում, էջ 62:

³¹Նույն տեղում, էջ 63:

³²Նույն տեղում, էջ 69:

«իրաւադատ լինիցին, զի տացեն զկայսերն՝ կայսեր, և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ»³³:

- Հայատակներին չպետք է ծառայեցնել «որպէս անբան կենդանիս՝ որ բնութեամբ ծառայք են մարդկան», այլ անհրաժեշտ է պակասեցնել աշխատածամերը, առանց կրճատելու վճարել աշխատավարձը, բացառել խիստ ծանր աշխատանքը, կերակրել ինչպէս հարկն է, որ կարողանան իրենց վաստակով իրենց աղքատ տների և զավակների կյանքն ապահովել և «գարբունական հարկսն հատուցանել»³⁴:

- Իշխանավորները պետք է զերծ մնան անօրինական արարքներից (գողություն, հափշտակություն, սպանություն, խարդախություն, բռնություն և այլն): Ու եթէ նրանք չեն վախենում մարմնական պատժից, պետք է հիշեն, որ ամեն ինչ իմացող մեկ այլ Դատավոր կա, ումից չեն կարող թաքցնել իրենց գաղտնի չարագործությունները: Ընդ որում՝ իշխանների օրինազանցություններն առիթ են տալիս, որ չարիքին հակվողները չարության օրինակ վերցնեն նրանցից:

- Առանձնակի ուշադիր լինել երկրի պահապան-զինվորների նկատմամբ: Չնվազեցնել նրանց թոշակը, քանզի մեծ անհրաժեշտություն է դա նրանց «թափած արյան համար»: Բացառել բռնությունները զինվորների հանդեպ, որպէսզի պատիժ կրելու վախից չփախչեն, այլ «հաւատարմութեամբ ծառայեսցեն ձեզ և առանց նենգութեան»³⁵: Շնորհալին պաշտպանում է նաև տիրոջից զինվորների հետանալու իրավունքը՝ իշխաններին հորդորելով նրանց համոզել ծառայել կամովի և ոչ պարտադրանքով:

Ուշագրավ են *միայն օրենքով ու արդար դատելու, օրենքի ետադարձ ուժի, պատասխանատվության աստիճանի ու պատժի համաչափության* վերաբերյալ Շնորհալու խրատականոսները՝ ուղղված իշխաններին.

- «Մի՛ գոք անիրաւութեամբ դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարեք»՝ համաձայն Աստվածային օրենքների: Դատավորը պետք է լինի արդար, անկաշառ, անաչառ, հավասար վերաբերի երկու կողմին՝ տուժողին և մեղադրյալին: Ատելությունն ու ռիսկալորությունը կամ որևէ մեկից ակնկալվելիք պատիվը չպետք է պատճառ լինեն, որ

³³Նույն տեղում, էջ 69-70:

³⁴Նույն տեղում, էջ 70:

³⁵Նույն տեղում, էջ 75:

«գանիրաւն արդարացուցանէք ՚ի դատաստանի, և զարդարոյն թիրեք զիրաւունս»³⁶:

- Չպետք է անտեսել այրիների, աղքատների և որբերի իրավունքները: Եթե նրանք բողոքեն իրենց շահագործողներից, հարկ է փրկել նրանց կեղեքիչներից և անիրավների հափշտակած գույքը վերադարձնել:

- Պատիժները պետք է սահմանվեն կատարած հանցագործություններին համապատասխան, և ոչ կամայականորեն. «մի՛ առ բարկութիւն շարժելով և ոչ ուղղադատ իրավամբք, կամ խրատ ինչ առնէք մարդոյ կամ մահու վճիռ տայցէք»: Նոր՝ քրիստոնեական օրենքը դա չի թույլատրում, ու թեև Հին օրենքը թույլատրում է պատժելն ու մահապատիժը, «բայց ոչ վայրաբար, այլ՝ *ըստ յանցանացն արժանաւորութեան՝ զհրաքանչիւրսն դատել ՚ի խրատ և ՚ի մահ* (ընդգծումը. - Լ.Ս.)»³⁷: Իշխանները պետք է զերծ մնան քինախնդրությունից ու վրիժառությունից, նրանք ազատ են որոշում կայացնելու Հին կամ Նոր օրենքով, իսկ անօրինական դատավճռի դեպքում կարժանանան Աստծո դատաստանին, քանզի Աստվածաշունչը պատվիրում է. «Մի՛ դատէք, որ չ՛դատուիք. Որովհետեւ ինչ դատաստանով որ դատում էք, *հորանով* պիտի դատուիք. եւ ինչ չափով որ չափում էք, *հորանով* կ՛չափուի ձեզ» (Մատթ., Գլ. Է, 1-2):

«Թուղթ Ընդհանրականի» վեցերորդ գլխի կանոն-խրատներն ուղղված են զինվորների դասին: Ջինվորականությունը XII դարում հարգված ու արտոնյալ դաս էր և հասարակական-քաղաքական կյանքում ուներ կարևոր դեր: Ջինվորները ենթակա էն պետական կամ ազգային իշխանությանը, ուստի՝ պետք է հնազանդվեն նրան: Շնորհալիև զինվորներին հորդորում է ազնվորեն ու արիաբար ծառայել՝ պատվիրելով. «Մի՛ առ անկանե ծառայել որպէս մարդահաճոյք, այլ միամտութեամբ սրտիւ՝ որպէս Աստուծոյ»: Հավատարիմ ծառայելիս զինվորները հատուցվում են, իսկ տիրոջ անձի, նրա ամրոցի կամ ունեցվածքի նկատմամբ ոտնձգության դեպքում, ինչն անարգանք է Աստծո դեմ, «յԱստուծոյ ընդունելոց է զվրէժ հատուցման չարեաց իւրոց»³⁸: Քրիստոնյա իշխաններին զինվորները պարտավոր են անվերապահ հավատարմությամբ ու սիրով նվիրվել: Իսկ եթե «ի քրիստո-

³⁶Նույն տեղում, էջ 70:

³⁷Նույն տեղում, էջ 76:

³⁸Նույն տեղում, էջ 77:

նեից որ ընդ այլազգոյ է իշխանութեամբ, և 'ի նորին պարգեւաց կերակրի և զգենու, նոյն հաւատարմութիւն պարտ է ցուցանել նմա, և զառանց նենգութեան ծառայութիւն»³⁹: Զինվորները նաև պետք է արդարությամբ ու իրավացի վարվեն հնազանդ հպատակների հետ, բռնությունների ու կտտանքների չենթարկեն նրանց՝ «օրինօք դահճագ»:

Ըստ Շնորհալու, զինվորությունը պատճառ չէ՝ արհամարհելու Աստծո պատվիրանները, անհնազանդ լինելու հոգևոր առաջնորդներին, ովքեր հորդորում են. պահպանել սուրբ կանոններն ու ավանդույթները, չկոդուպտել աղքատներին, «անմեղ արյուն» չհեղել: Քանզի, եթե պատերազմի ժամանակ սպանությունները թագավորի հրամանով են լինում, ու դրանց պատասխանատունն է, ապա խաղաղ բնակչության դեմ գործած բոլոր մեղքերի համար պատասխանատու են զինվորները: Այս դեպքում «ամենեցուն համարս պահանջելոյ է ՚ի ձենց Աստուած՝ ծանր և անաչառ դատաստանաւ»⁴⁰: Մտածողը պատվիրում է զինվորներին. «ատաւել քան մարմնական զինուք՝ հաւատոյ զինովն վառեցարուք», այսինքն՝ սպառազինվել աղոթքով, Աստվածապաշտությամբ, արդարությամբ և հանդուժողությամբ, «որպէս զի Աստուած լիցի ախոյեան ՚ի պատերազմունսն, և զթշնամիսն վանեացէ առաջի ձեր»⁴¹:

«Թուրք ընդհանրականի» վերջին երեք (7-9) գլխում սահմանվում են խրատ-կանոններ՝ ուղղված ժողովրդին: Առևտրականներին ու արհեստավորներին Շեռքիային հորդորում է գերծ մնալ խաբեությունից, պահպանել առևտրի կանոնները, սուտ երդումով չվաճառել արգելված կամ վատորակ ապրանքներ՝ մանավանդ զյուզացիներին, որ պարզամիտ են, «զի ՚ի դատաստանին աուր ընդ գողս և ընդ յափշտակողս դատելոց է այնպիսին»: Վաճառքը պետք է կատարվի օրինակալության ու արդարության սկզբունքներով՝ պահպանելով հիշտ կշռաչափը: Ինչպես Մխիթար Գոշը, Շեռքիային նույնպես դատապարտում է վաշխառությունը, տոկոսով փոխառությունը՝ պատվիրելով չուրացնել աղքատների վատասկը, կարեկից լինել նրանց հանդեպ, և «գոր տայք նոցա փոխ, զայն միայն պահանջիցե՛ք ՚ի նոցանե»⁴²:

³⁹Նույն տեղում, էջ 77-78:

⁴⁰Նույն տեղում, էջ 78:

⁴¹Նույն տեղում, էջ 79:

⁴²Նույն տեղում, էջ 80:

Ըստ մտածողի՝ ողջ ժողովուրդը կարիք ունի հոգևոր արժեքներով ապաքինել հոգին՝ ազատվելու «մեղքերի հիվանդությունից»։ Իսկ դրա համար հարկ է նախ հրաժարվել վատ սովորություններից՝ զինեմունքությունից, օրենքով արգելված հարաբերություններից, զեխությունից, հայեոյախոսությունից, վիճաբանությունից, խռովություններից, սպանությունից և այլ չարագործություններից։ Իսկ եթե որևէ մեկն ինչ-որ հանցանքով մեղանշի Աստծո դեմ, մինչև Դատաստանի օրը պետք է ազատվի այդ արատներից, այսինքն՝ «ի ձեռն խոստովանութեան և ապաշխարութեան քաւեսցէ զյանցանս իւր, և գործեսցէ յայսմ հետէ փոխանակ չարին զբարիս»⁴³։ Քանի որ *սերը զիսավորն է բոլոր բարիքներից*, ժողովուրդը պետք է հոգատար լինի աղքատների, բանտարկյալների և հիվանդների հանդեպ։ Այդպիսով՝ Շնորհալին հոգևոր պատիժներն ու բարեգործությունն է համարում ազգի հոգևոր ապաքինման հիմնապայմաններ։

«Թուղթ ընդհանրականում» սահմանված են *հատուկ կանոններ կանանց համար*։ Կարևորելով նրանց դերն ընտանիքում ու հասարակական կյանքում՝ Շնորհալին կանանց հորդորում է լինել պարկեշտ, բարեկիրթ, համեստ, ինչպես վայել է քրիստոնյա կնոջը։ Կինը չպետք է լինի պճնասեր, որ չգայթակղի «անմիտ» երիտասարդներին, ինչպես և նյութապաշտ, այլ հարկ է «առաւել քան ոսկւով և արծաթով՝ ամոթխածութեամբ և պատկառանօք զարդարել զանձինս ձեր»⁴⁴։ Կանայք պետք է խուսափեն սնտոխապաշտությունից, չգրադվեն կախարդությամբ, հմայությամբ, դեղատվությամբ և այլն։ Դրանք աններելի չարիքներ են, որոնց հակված են կոռապաշտները, հետևաբար՝ պատժելի են։

Շնորհալու կանոն-խրատները վկայում են իր ժամանակաշրջանում առկա տարաբնույթ հանցագործությունները, խախտված բարոյական օրենքները։ Սոցիալական որևէ դաս զերծ չի եղել անօրինությունից ու մեղսագործությունից, ինչն էլ իրավագետ-կաթողիկոսին ստիպել է սահմանել խրատականոններ՝ ժողովրդի բոլոր խավերի համար։ Մերկացնելով յուրաքանչյուր դասի թերությունները և բացատրելով չարագործության վնասակար հետևանքները՝ Շնորհալին ձգտում է ցույց տալ այդ ամենից ազատվելու բարոյաիրավական

⁴³Նույն տեղում, էջ 81։

⁴⁴Նույն տեղում, էջ 82։

ուղիներն ու եղանակները: Նա հաստուկ ուշադրություն է դարձնում *մարդու բարոյական կատարելագործման խնդրին*՝ կարևորելով նաև օրինականության և իրավակարգի պահպանումը: Որպես հոգևորական՝ Շնորհալին թեև չի սահմանում մարմնական պատիժներ, բայց հիմնավորում է տարաբնույթ հանցագործությունների վտանգավորությունը՝ նշելով հոգևոր պատիժներ (ապաշխարանք, պահք, աղոթք):

«Թուղթ ընդհանրականը» արժևորվում է նաև որպես *քաղաքական* փաստաթուղթ, որում արտացոլվել են Կիլիկիայի հայության քաղաքական ակնկալություններն ու ձգտումները: Շնորհալու քաղաքական նպատակներն էին կարգուկանոնի հաստատումը երկրում, կենտրոնացված իշխանության հզորացումը, իշխանական տների միավորումը՝ թագավորության ստեղծման նպատակով, կրոնադավանական ու քաղաքական հիմնահարցեր քննարկելիս բոլոր ազգերի իրավահավասարության, քրիստոնեական ներդաշնակության հաստատումը:

«Թուղթ ընդհանրականը» ունեցել է *գործնական նշանակություն* և արժևորվում է որպես հայ իրավական մտքի պատմության հիմնարար աղբյուրներից մեկը: Այս փաստաթղթից օգտվել են Մխիթար Գռըր, Մմբատ Սպարապետը, Շ. Շահամիրյանը, արևմտահայ սահմանադրական գործիչները և այլք: Երկի նշանակությունը կարևորվել է և՛ միջնադարում, և՛ հետագա պատմաշրջաններում: Այն բազմիցս արտագրվել ու տարածվել է հայկական համայնքներում ու ներկայում էլ արդիական է՝ իր գաղափարակարգով ու հոգևոր-բարոյական արժեհամակարգով:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հռչակածում մեկնաբանվում են Ներսես Շնորհալու խրատական կանոնները՝ ուղղված հայ հասարակության բոլոր խավերին՝ հոգևոր առաջնորդներին, քահանաներին, աշխարհիկ իշխաններին, զինվորներին, ժողովրդին: Կանոնների հիմքում ընկած են անձի ինքնիշխանության, կամքի ազատության, իրավունքի և օրենքի գերակայության, Մերկացնելով բոլոր արդար դատավարության և այլ գաղափարներ: Մերկացնելով բոլոր դասերի թերությունները, բացատրելով չարագործության վնասակար հետևանքները՝ Շնորհալին ձգտում էր ցույց տալ այդ ամենից ազատվելու բարոյաիրավական ուղիները: Հանուն ազգի բարօրության նա բոլոր դասերին հորդորում է համագործակցել և բանական օրենքներ

րով կարգավորել հասարակական հարաբերությունները: Նա հատուկ ուշադրություն է դարձնում մարդու բարոյական կատարելագործման և ազգի հոգևոր ապաքինման խնդիրներին: Մտածողը թեև չի սահմանում մարմնական պատիժներ, բայց հիմնավորում է զանազան հանցագործությունների (գողություն, սպանություն, խարդավանք, անձի արժանապատվության ոտնահարում, դավաճանություն, վաշխառություն և այլն) վտանգավորությունը՝ նշելով հոգևոր պատիժներ:

Բանալի բառեր - խրատական կանոններ, անձի ինքնիշխանություն, կամքի ազատություն, բնական իրավունքներ, մարդու արժանապատվություն, բարոյական կատարելագործում, արդարության սկզբունք, իմաստուն կառավարում, արդար դատաստան, համաշխարհային սկզբունք, հոգևոր պատիժներ:

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ИДЕИ НЕРСЕСА ШНОРАЛИ В “СОБОРНОМ ПОСЛАНИИ К АРМЯНСКОМУ НАРОДУ”

Лилит Сарвазян

Кандидат философских наук

РЕЗЮМЕ

В статье интерпретируются канонические правила Нерсеса Шнорали, адресованные всем слоям общества: духовным лидерам, священникам, светским дворянам, военным, народу в целом. Раскрывая все недостатки классов, объясняя вредные последствия злодеяний, Шнорали стремился показать морально-правовые пути избавления от всего этого. Он призывал все классы общества сотрудничать и с помощью разумных законов регулировать общественные отношения во имя благополучия нации. Он уделяет особое внимание проблемам нравственного усовершенствования личности и духовного исцеления нации. Мыслитель, хотя и не определяет телесные наказания, но обосновывает опасную сущность различных преступлений (воровство, убийство, интрига, унижение чести и достоинства личности, прелюбодеяние, ростовщичество и т. д.), отмечая духовные наказания.

Ключевые слова: поучительные правила, суверенитет личности, свобода воли, естественные права человека, достоинство, нравственное совершенствование, принцип справедливости, мудрое управление, справедливый суд, принцип соразмерности, духовные наказания.

LEGAL AND POLITICAL IDEOLOGY OF NERSES SHNORHALI'S "ECUMENICAL EPISTLE"

Lilit Sarvazyan
Candidate of Philosophy

SUMMARY

The article interprets Nerses Shnorhali's preceptive Canons addressed to all the strata of the Armenian society including religious leaders, clergymen, secular rulers, soldiers and people in general. The Canons are based on sovereignty of a person, freedom of will, supremacy of right and law, fair trial and other ideas. Uncovering the shortcomings of all the classes of the society and explaining destructive effects of evil deeds, Shnorhali sought to demonstrate ethical and legal ways for getting rid of those flaws. For the sake of the nation's prosperity he urges all social classes to join their efforts and regulate social relations by means of rational laws. He pays special attention to person's moral perfection and to issues of spiritual recovery of the nation. While the great thinker does not prescribe corporal punishment but explains the danger posed by various crimes (robbery, murder, fraud, violation of person's dignity, betrayal, usury, etc.) and prescribes religious punishment for committing them.

Key words: preceptive canons, sovereignty of person, freedom of will, natural rights, dignity of a human being, moral perfection, principle of justice, good governance, fair trial, principle of proportionality, religious punishment